

**TURKISTONDA JADIDCHILIK HARAKATI. JADIDCHILIK HARAKATI
NAMOYANDALARI VA ULARNING FAOLIYATI****Gaziyeva Dilfuza Abdurasulovna***CHILONZOR TUMANI 1-SON KASB-HUNAR MAKTABI**OLIY MA'LUMOTLI TARIX FANI O'QITUVCHISI**Email: Gaziyevadilfuza015@gmail.com*

Annotatsiya. : *Ushbu tezis O'zbekiston tarixini o'qitish va o'rganishdagi masalalar haqida ma'lumot berilgan. Shuningdek Obyekt sifatida akademik litseylar dasturidagi «Turkistonda jadidchilik harakati. Jadidchilik harakati namoyandalari va ularning faoliyati » mavzusi tanlab olingan. Bunda zamonaviy pedagogik texnologiyalardan foydalangan holda o'quvchilarda yangi bilim, keng dunyoqarash, ijodiy fikrlashga harakat qilingan.*

Kalit so'zlar: *Turkiston, Jadid , matbuot , rus tuzem . gimnaziya , mustamlakachilik, Behbudiy , A,Avloniy , Ibrat Ismoyil Gazpirali o'g'li , Bog'chasaroy. Jadid maktabi*

XIX asr oxiri-XX asrning boshlarida siyosiy, madaniy, iqtisodiy jixatdan inqiroz xolatiga tushib qolgan, mustamlaka tufayli rivojlanish past darajada bo'lgan o'lkada Turkiston ziyolilari chor Rossiyasining mustamlakachilik zulmidan qutulish, o'z milliy davlatchiligini tuzish, iqtisodiy va madaniy taraqqiyotga yo'l ochish, xalqqa ziyo tarqatish choralari ko'rdi. Bu borada jadidchilik xarakati katta rol o'ynadi. Jadidchilik rus mustamlaka siyosatiga qarshi milliy demokratik xarakat bo'lib, u o'sha davr Turkistondagi qoloq iqtisodiy, ijtimoiy va madaniy sharoitda yashayotgan xalqlarni ma'rifatlashtirish, jamiyat xayotida ijtimoiy va madaniy isloxotlar o'tkazish, pirovardida milliy mustaqillik g'oyalarini xayotga tadbiiq etish maqsadini o'z oldiga qo'ygan edi. Jadidchilik avvaliga madaniyat sohasidagi harakat sifatida faoliyat yuritgan. Bu oqim vakillari taraqqiyot uchun kurashish, turkiy tillarni rivojlantirish, shu tillardagi adabiyotni boyitish, dunyoviy ilmlarni o'rganish, fan yutuqlaridan foydalanish, hamda ayollar va erkaklar tengligi uchun kurashishga chaqirishgan. Keyinchalik jadidchilar panturkizm g'oyalarini targ'ib qilishgan. Jadidchilik mohiyatan, avvalo, siyosiy harakat edi. Turkiston mintaqasida jadidchilik xarakati, tarqalish joyi va yo'nalishiga ko'ra uchga bo'linadi; Turkiston, Buxoro, Xorazm jadidchiligi. Turkiston jadidlari bilan Buxoro va Xiva jadidlari o'rtasida bir muncha tafovut bor. Turkiston o'lkasidagi jadidchilikning ijtimoiy asosini ziyolilar tashkil qildi. Ular chor Rossiyasi mustamlakachiligiga qarshi kurashning oldingi saflarida turib, chorizmning xom ashyo manbaiga aylanayotgan Turkistonning dastlab muxtor, so'ng mustaqil davlat bo'lishini yoqlab chiqdilar. Turkistonda jadidchilik g'oyalari XIX asrning 90- yillaridan yoyila boshladi. Bu xarakat XX asrning 30-yillari oxirlarigacha

o'lka ijtimoiy-siyosiy xayotida muxim rol o'ynadi. Bugungi kunda respublikamiz tarixchi olimlari jadidchilik xarakatida quyidagi uchta bosqichni farqlashmoqda:

- 1) XIX asr oxirlaridan 1915 yilgacha - ma'rifatchilik;
- 2) 1915 yildan 1918 yil fevraligacha - muxtoriyatchilik;
- 3) 1918 yil fevralidan 20 yillar oxirlarigacha - sovetlar davridagi faoliyati.

Jadidchilik Rossiyaga qaram bo'lgan musulmon xalqlari orasida dastlab Qrimda XIX asrning 80-yillarida paydo bo'ldi. Uning asoschisi diniy-dunyoviy ilmlarni chuqur egallagan Ismoilbek Gaspirali (1851-1914) bo'ldi. Ismoilbek 1884 yilda jadid maktabi tashkil etib, 40 kunda 12 bolaning savodini chiqaradi. Uning o'qitish usuli «usuli savtiya», ya'ni «tovush usuli» nomi bilan shuxrat qozondi. «Jadid» arabcha so'z bo'lib, «yangi» degan ma'noni bildiradi. Ismoilbek g'oyalarni qabul qilgan yangilik tarafdorlari «jadidlar», uning g'oyalari esa «jadidchilik» nomini oldi. Ismoilbek Gaspirali darslik yaratadi, o'zining «Tarjimon» (1883-1914) gazetasini tashkil etib, jadidchilikni turkiy xalqlar orasida keng targ'ib qiladi. Bu gazeta Toshkent va boshqa shaxarlarga xam yoyiladi. I. Gaspirali 1893 yilda Markaziy Osiyoda bo'ldi. Buxoroda amir Abdulaxadni jadid maktabi ochishga ko'ndiradi. Bu maktabga «Muzaffariya» nomi beriladi. 1898 yilda To'qmoqda (Qirg'iziston) xam shunday maktab ochildi. 1899 yilda Andijonda Shamsuddin domla, 1901 yilda Qo'qonda Saloxiddin domla, Toshkentda Munavvarqori Abdurashidxonov va Samarqandda Abduqodir Shakuriylar birinchi bo'lib jadid maktablarini ochadilar. Jadidchilik xarakatining yirik namoyandalari jadid maktablari uchun darsliklar xam yaratganlar. Xususan, Saidrasul Aziziyning «Ustodi avval» (1903), Munavvarqorining «Adibi avval» (1907), Abdulla Avloniyning «Birinchi muallim», «Ikkinchi muallim» (1912) darsliklari alohida e'tiborga molikdir. Jadidlarning xalq ma'rifati uchun kurash dasturi uch asosiy yo'nalishdan iborat bo'lgan: 1. Yangi usul maktablari tarmog'ini kengaytirish. 2. Umidli, iqtidorli yoshlarni chet elga o'qishga yuborish. 3. Turli ma'rifiy jamiyatlar tuzish, xamda ziyolilarning kuchli firqasini tashkil etishga qaratilgan gazetalarni chop etish.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Tulenov J. Jadidlar harakatidan milliy mustaqillikka. T. «Sharq». 2000 y.
2. Internet tarmog'i ma'lumotlari:
3. www.ziyoNet.uz